

Jó helyre születtem

Hányszor hallottuk, olvastuk szellemi nagyjainktól – művészekről, kutatóktól –, amint azon sóhajtoznak, hogy nekik nem ide kellett volna születniük. Messze máshol, s leginkább Amerikára gondolnak, micsoda karriert futottak volna be, micsoda sikereik lettek volna... Ez a gyakran önáltató, öngazoló vélekedés nekem nem rokon-szenves.

Valóban akadnak kivételek, akik fényes utat jártak be tőlünk távoli, gazdagabb országokban. De még nagyobb az elkallódottak száma. Annyit se tudtak produkálni, mint ami itthon kitellett volna belőlük. Bekerültek a nagy olvasztótégelybe, és nyomtalanul eltűntek.

Mindenkinek a maga faluja a világ közepe. Nekünk okunk van jeles ponton tudni magunkat, hiszen a Kárpát-medence mértani közepe a közelünkbe, Szarvasra esik. Emlékmű is áll ott. Az én generációm a régi nagy országunkról a tanórákon szinte semmit nem hallott, az efféle ismereteket ki-ki a családjától kapta.

A gólya odafentről jól kinézte magának, hogy hová pottyantson, pedig igazán volt tájékozottsága akár Dél-Afrikáig. Köszönöm neki, hogy Endrődre esett a választása. Jobbat sem találhatott volna!

Egy nyolcvan évvel korábbi gólya olyan fiúcskát pottyantott ide, akiből híres ember lett – lám, a ligeti iskolát róla, Rózsahegyi Kálmánról nevezték el.

Az endrődi észjárás öntörvényű, alkotó módon lépi át a szabályokat. A nyelvezete is ilyen: saját füle szerint formálja a szavakat. Példát adott erre a színészióriás Rózsahegyi Kálmán is, akit már 1925-ben a település díszpolgárává választottak.

Nemrégiben két alkalommal hallottam a rádióban, amikor egy régi hangfelvételét sugározták. Petőfi Sándor *Falu végén kurta kocsmá...* című versét adta elő. Fölkaptam a fejem, mikor a végére érkezett, mert ezzel fejezte be:

„Végét vetik a zenének
Oszt hazamennek a legények.”

Költő ide, költő oda. Rózsahegyi Kálmán úgy gondolta, hogy ezt így szavalja, mert hát Endrődön így szokták mondani.

Mesélő temető

A megholtak nyughelye számunkra nem afféle elkerülendő tartozéka volt a falunak, hanem ellenkezőleg. A Szarvasvégi temetőhöz vezető, nem hosszú utcában több rokonunk lakott. Amikor a vízi világot csodálni indultam nap nap után, szinte útba esett, ott kellett elmenni a temető mellett. Ha fürödni indultunk a Körösre, akkor is át-átváltunk a temető közepén, hogy rövidítsünk. Soha nem tiszteletlen módon, hiszen közben meg-megálltunk, legalábbis a nagyszüleink síremlékénél.

Ahogy belépünk a kapun, jobbról látszik a gyerektemetőnek kijelölt rész. Az én testvéreim közül is hárman itt nyugosznak. Úgy emlegettük őket: a *kistestvérek*. Valaha nagy volt a gyermekhalandóság. Kis akáckeresztjeiket fehérre festették. Sírhandjaik rég ellapultak. Alkonyi fényben a zöld mezőben sorjázó kereszték, a lelkecskék, mintha mind rám köszöntek volna.

Nálunk a sírok legnagyobb többségén akácfa kereszt magasodott. Bognárok készítménye. A keresztalak teteje és két oldalsó vége bokréta-szerűen hármass tagozódású, és középen nagy szöggel erősítették össze. Az alátét egy vasból formált szivalak. Földbe kerülő tövét előzőleg kátrányba mártották. A fakereszt mindig a talaj szintjénél korhad el, aztán ledől. Hosszú tapasztalat szerint ez fél évszázad, mintha a természet is beletörődne, hogy az emlékezet általában ötven esztendő. Régen nagy többségben voltak

a hagyományos fakeresztek, és csak kevés kő vagy beton síremlék. Mára megfordult az arány.

A mi temetőnk is mindenszentek és a halottak napján estefelé a legcsodálatosabb, amikor még éppenséggel lehet látni, de már a gyertyák lángocskái öltöztetik ünneplőbe a környéket. Minden alkalommal meg-megállásokkal jártuk be. Hogy is lehetne elmenni valakinek a sírja előtt emlékezés nélkül... Még ma is fel tudom idézni az ismerős neveket.

A rokonság szeret egymás közelébe temetkezni. Lám, az ember nem és nem tud szabadulni attól, hogy ennek van jelentősége. Minden temető áldozóhely. Mérheterlenül régen élt ősrünkben megvilágosodott valami. Nem hagyta, hogy megholt társa csak úgy ott maradjon, gödröt kapart neki, aztán rárakott egy nagy lapos követ. Nem gondolta, hogy ennek már ügyis mindegy. Nem mindegy! Ez a lény már hitt a túlvilágban – megjelent fajunk, a Homo sapiens, a gondolkodó ember. A távoli Szibériában sok ezer éves nagy temetőterületet láttam, hatalmas, földre fektetett lapos kövek sokaságával. A szent helyet ma is tisztelik az őslakosok.

A Szarvasvégi temető kellős közepén van a közös nagy kereszt. Itt gyűjtanak gyertyát azok emlékére, akik távoli frontokon estek el, vagy olyan helyen nyugosznak, ahová nem tudunk eljutni.

Középtájon pihen Kovács nagyapám, akinek a felesége megszült kilenc gyermeket, és még fiatalon meghalt. A családfő a gondjaival mégse maradt egyedül. Matild lánya még gyerkőcként elcsúszott a jégen, púpos lett a balesettől. Beletörődött, hogy nem mehet férjhez. Átvette a háztartás vezetését, és igazából ő nevelte fel a kisebb testvéreit. Áldott jó lélek volt. Egész élete a szolgálat jegyében telt.

Nem messze magasodik az Uhrin család feketegránit obeliszkje. A felirata: Uhrin Imre 1855–1932, Sóczó Ilona 1862–1937. Ők az anyai nagyszüleim. Nagyanyám – gyönyörű lány és maga a termékenység. Édesanyám volt a legkisebb gyereke. Ma már hihetetlennek tűnik: tizennyolcadikként született. Elgondolkodtató, hogy népes famíliánkban máris másfél évszázadot tekintettünk vissza.

Továbbhaladva egy hatalmas, sötétre festett kopjafa látható. Endrődön nincs református

temető. Egy Túrkevéről való, Kun István nevű pásztorember nyugszik itt. Korábbi, alig észrevehető sírjelét kevi rokonai cserélték föl méltó emlékműre. Temetőnk egyik különlegessége lett. A kopjafa hátoldalán olyan faragások vannak, mint a karikás ostorok nyelének ábrái. Első, sima oldalára ősi rovásírásunkat utánozó betűkkel fölvésték a kunok nevezetes nyelvemlékét, a kun Miatyánkot: *Bezen attamaz kenze kikte / szen lészen szen adon / dösön szen küklön / nitziengen gerde ali kikte / bezen akomezne oknemenze / bergezge pitbütör küngön / ill bezen menemezne / neszen bezde jermez berge utrogergene / illme bezne algyamanna / kutkor bezne algyamanna / szen börsön boka csalli / batson ugye tengria. Ámen.* A Kunság szabadlelkű pásztorsága hovatartozása jeleként a mai napig viseli a magas tejetű kun kalapot. Kunszentmiklóson maradt fenn legtovább a nyelvük maradéka, annak köszönhetően, hogy az itteni nagy hírű református gimnáziumban skandalva tanították a diákoknak a kun Miatyánkot.

A szüleim nyughelye mellett sokszor láttam egy, már évtizedek óta nem látogatott sírdombocskát, rajta két fakereszttel. Egyik esztendőben a tövüknél meggyengülve ledőltek. A következő alkalommal mit veszek észre? Valaki egy kicsit elrendezte, egymásra helyezte őket, ettől újabb jelentést kapott a két korhadó kereszt. Akkor ott úgy éreztem, ez az emberpár most is, az örökkévalóságban is egymást öleli.

A sírjelek szerte a világon összecsendéseket rejtenek. Mit jelképez a sámándobot kifeszítő keresztalak? A kitért karú, a világmindenség közepén álló és azt átölelő embert. A dél-szibériai tuvák között a dob fogójának felső részére fejet faragnak. A mi endrődi bokrétás fakeresztjeink is kitért karú emberek, és ugyanezt az egyetemes gondolatot hirdetik.

Oszlács Béla

Két esztendővel volt idősebb nálam. Öregszőlőben laktak, és egy osztályba járt Zoltán bátyámmal. A szülei kisparasztok, talán hat hold földjük lehetett, amely már megélhetést nyújtott, de csak szakadatlan, szorgos munkával. Béla jó tanuló volt, mindenki szerette. Magas, erős gye-

rek, szelíd természetű. Fizikai erejével soha nem kérkedett, verekedésekben nem vett részt.

A Rákosi-korszakban, amikor Békés megye még az akkori követelményeken is igyekezett túltenni, annyira kiszélesítették az „osztályharcot”, hogy már-már mindenki ellenségnek számított. Őket is kuláknak minősítették.

Az osztálynaplóban rögtön a gyerekek nevénél volt egy rubrika a sarokban. Betű jelezte mindenkinek a származását: M – munkás, akkoriban az számított a legjobbnak, P – paraszt származású, Ért – értelmiségi szülők gyereke, E – egyéb. Ezt kapta az összes iparos, Endrődön a szódás, a szabó, de még a virágkertész csemetéje is. Végül az X – az „osztályidegen” volt a legrosszabb. Oszlács Béla az „X” jelzést kapta. Ő lenne a nép ellensége? Aki a nyolcadik osztály után sehova, de sehova nem jelentkezhet továbbtanulásra? Örüljön, ha valami alkalmi munkát talál magának? Ezt nem tudta megemészteni.

Egyszer csak eltűnt otthonról. Szülei értették, mi zajlott le benne, s mi a terve. Nem jelentették be az eltűnését, tudták, hogy ezzel ártottak volna. Csak imádkoztak, hátha jóra fordul minden. Később megtudtuk, Béla disszidálni akart. Hogyan vergődött el a határig, már kideríthetetlen. Megalázottságától hajtva szinte eszelősen futott a vélt szabadulás felé. Sorozatot kapott a hátába. A holttestét hazahozták, története megírta az egész falut, de csak suttozva mertünk beszélni róla.

A Szarvasvégi temető közepe táján van a sírja, nem messze a nagy keresztől. A szülei bizonyára réges-rég meghaltak. Hosszú éveken át halottak napján sem volt virág vagy mécses a síremlékén, én lettem egy-egy szál virágot a hideg köre. Pár éve, sokunk megnyugvására, már a közösség is megemlékezik a 16 évet élt fiúról.

Oszlács Bélát soha ne feledjük!



Kanizsai Dorottya